

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
IRODALOMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
ÖSSZEHASONLÍTÓ IRODALOMTUDOMÁNY DOKTORI ALPROGRAM

A chilei költészet organikus jellege Raúl Zurita verseiben: a latin-amerikai kulturális hibriditás egy konkrét megnyilatkozása

Yilmaz-Mészáros Enikő

TÉZISFÜZET

Témavezetők: dr. Kelemen Zoltán, dr. Csikós Zsuzsanna

Szeged

2022

A kutatás céljainak meghatározása, módszertani iránytű

Doktori disszertációm a napjainkban egyre nagyobb nemzetközi népszerűségnek örvendő kortárs chilei költő, Raúl Zurita (Santiago de Chile, 1950-) munkássága kapcsán írom. Kutatásaim elsődleges célja a szerző alkotói stílusának elhelyezése a chilei nemzeti költészeti hagyományok és a chilei etnokulturális hatások koordinátái között, elsősorban a helyi természeti egységek (mint például a Kordillerák, az Atacama-sivatag vagy a chilei folyók) költészeti ábrázolásainak vizsgálatán keresztül. Ez az elhelyezés ugyanakkor a XX. századi és a kortárs chilei kulturális tendenciák felettébb bonyolult hálózatában való eligazodást is jelenti, többek között rámutat a nemzeten belüli interkulturális folyamatokra, ami a latin-amerikai országok esetében – a gyarmatosítás, valamint a szélsőséges keretek között végbement bevándorlás és meszticizáció¹ következményei révén – egy rendkívül összetett kérdéskört jelent. Az utóbbi ötven év során teret nyert *etnokulturális költészeti mozgalom* nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a chilei irodalomtudomány egyre tudatosabban juttassa érvényre a korábbi évszázadok alatt domináló nemzeti irodalmi kanonizációs folyamatok kritikai diskurzusát, s elemezze azokat az asszimilációs folyamatokat, melyeknek korábban a nyugati (legfőképpen nyugat-európai) kulturális minták beemelése volt a központi mechanizmusa. Az interkulturális szemlélet tudományos fejlődése, a chilei identitás összetettségének mélyreható elemzése és az ezekből nyert ismeretekre építkező, új, sajátosan chilei kulturális-irodalmi törekvések egy olyan modern és haladó szellemű irodalmi tendenciát jelentenek, amelynek vizsgálata a magyar irodalom- és társadalomkutatók számára is tanulságos lehet.

Érveléseimet és felvetéseimet oly módon kívánom végigvezetni a dolgozat fejezetein keresztül, hogy közben a specifikus, helyi jellegek kiemelésére törekszem. Munkám álláspontja szerint összehasonlításokat (még hozzá többszörösen összetett rétegződések mentén) a leginkább helyinek mondható jellegzetességek tanulmányozásából kiindulva érdemes felállítani, s csak ezek után lehetséges – amennyiben az az irodalomtudomány szempontjából hasznos – bizonyos globalizáló gyűjtőfogalmak közelébe emelni a kutatás tárgyát. Céлом ezzel az, hogy a chilei irodalmi sajátosságokra vonatkozó általános magyarországi irodalmi ismereteinket és tapasztalatainkat új perspektívákkal gazdagítsam, illetve munkám sikerességének függvényében lehetőséget teremtsék esetleges sztereotípiák

¹ Mint „keveredés” értendő.

továbbgondolására is egy olyan kultúra irodalmának esetében, mely a hazai összehasonlító irodalomtudományban mindeddig kevés figyelmet kapott. Mindezt elősegítendő, s bízván egy, a tudomány szempontjából előrevezető és jótékony vizsgálódási rendszer alkalmazásában, a komparatistikában előszeretettel használt globalizáló elképzelések és egyetemesnek tekintett fogalmak szerepkörének mérséklését támogatom. Ez- nem zárja ki a ténylegesen átfogó vonatkozású kifejtésekre való hivatkozást, így dolgozatom szerves részét képezik az emberi lény és elme alapvető működésével, valamint az emberiség egész történetével összeegyeztethető egyes pszichológiai és filozófiai kifejtések, melyek érvényessége kevésbé van egy-egy konkrét kultúrkörhöz kötve. Ezek alapján a későbbiekben nagyban támaszkodom például Carl Gustav Jung vagy Gaston Bachelard egyes írásaira.

Kutatásaim kiindulási pontja az a feltevés, miszerint a chilei irodalmi és kulturális megnyilvánulások rendszeresen és egyre elmélyültebb formában térnek vissza az autokton² gyökerekhez. Elmondható, hogy sok kísérlet történt már ennek az irányzatnak a pontos definíciójára. A *chilei etnoköltészet* meglátásom szerint nem elég precíz megfogalmazás. Ami az általam kutatott kérdést illeti, vagyis, hogy milyen módokon kerülnek be autokton elemek a chilei nemzeti költészetbe (esetemben Raúl Zurita költészetéből hozva példákat), közelebb hozható ahhoz a felvetéshez, amelyre Marcela P. Traverso utal egyik tanulmányában: ő ugyanis – habár részletesen nem fejt ki – Elicura Chihuailaf (és általában a kortárs mapuche költők), Raúl Zurita, de még Gabriela Mistral és Jorge Teillier munkásságát is egy közös tendencia alatt kezeli (PRADO TRAVERSO, 2010). Kétségtelen, hogy egy túlságosan színes palettát nyit meg így a chilei *etnopoésia* fogalma számára, hiszen egymástól jelentősen eltérő költői nemzedékek, attitűdök, gyakorlatok kerülnek egy kalap alá, miközben a besorolás kritériumai nincsenek tudományosan lefektetve. Ennek ellenére a chilei költészetről szerzett jelenlegi ismereteim alapján mégis egyet tudok érteni, vagyis jogosnak találok a feltételezést, hogy egy közös, jellegzetesen „chilei”³ etno-természeti áramlat figyelhető meg a különböző helyi költészeti programok között. Az *etnoköltészet* fogalma azonban továbbra sem tűnik igazán helytállóknak, különösen, mert egyes tanulmányokban az

² Ide tartozhatnak a helyi földrajzi egységek és természeti jelenségek, az adott növény- és állatvilág, a konkrét helyről organikusan és ősi gyökerekkel származtatható ember, valamint ember és természet egymáshoz való sajátosságos, helyi viszonyulása.

³ S még csak nem is latin-amerikai, mivel itt fontos a Kordillerák és a Csendes-óceán közé való „beszorult lelkiállapot” hatása. Esetleg az andoki kultúrák között lehetne még ugyanezen alapokon párhuzamokat felállítani.

etnoköltészet és az *etnokulturális költészet* kifejezéseket mintha szinonimaként használnák. Mindennek kapcsán fontos még felhívni a figyelmet arra, hogy a chilei (és spanyol-amerikai) irodalomtörténetben mindig is léteztek az *etnoköltészet*tal rokon jelenségek, rokon terminusok: *criollismo*⁴, *mundonovismo*⁵, *indigenismo*⁶ – ezek mind autokton elemeket emelnek be a nemzeti irodalomba, ám ugyanakkor – az *etnokulturális költészet*tal ellentétben – mind ki is rekesztik azokat az elemeket a nemzeti irodalomból. Íme, még egy ok, miért nem lehet *etnoköltészet*nek nevezni azt a jelenséget, amelyet Raúl Zuritánál látni fogunk.

A *chilei etnokulturális költészet* fogalma viszont már komoly és részletes tudományos kifejtésen ment keresztül az utóbbi évtizedekben. Az *etnokulturális költészet* a *mapuche etnoirodalom* részeként értendő a téma egyik legjelentősebb szakértője, a valdíviai Iván Carrasco értelmezése alapján. Ennek a költészetnek fontos jellemzője, hogy nem egyenlő a *poesía indígenával* (indián költészet) vagy a *poesía mapuchével* (mapuche költészet), mert bizonyos pontokon bevonja magát a modern nyugati, vagyis átfogó irodalmi sémákba, például azáltal, hogy szerzője egy konkrét egyén, nem pedig egy csoport. Carrasco *etnokulturális költészet*-fogalma aktuális, modern jelenséget nevez meg, amelynek egyik legfontosabb szerepe az egységes chilei nemzeti kánon megingatása, az interkulturális szemlélet fejlődésének előrelendítése. Mindennek a megértése a latin-amerikai kulturális meszticizáció bonyodalmainak bizonyos fokú ismerete mellett érhető csak el, ezért a kultúra-közi találkozások belső dinamizmusainak mértéktartó felvezetését – egy magyar nyelven és magyar olvasó- és kutatóközönség előtt bemutatandó disszertációban – kiemelkedően fontosnak tartom. A félreértéseket elkerülendő, ezen felvezető paragrafust kiegészítve hangsúlyozom, hogy az említett etno-természeti irányultság nem egyenlő az *etnokulturális költészet*tal, illetve Raúl Zurita költészetét a jelen dolgozat nem sorolja az *etnokulturális költészet* alá, viszont annak hatását elismeri és fontosnak tartja a szerző munkásságában.

⁴ A függetlenség elérése után születendő nemzetek alapköveit teszi le ez a fajta irodalom, a Spanyol Koronától és az észak-amerikai hatalomtól való megkülönböztetés végett szerves részét képezik az autokton elemek.

⁵ Az egész kontinens kultúráját felfedezni vágyó tendencia. Nem foglalkozik helyi és nemzeti egységekkel, inkább nagyobb halmazokban gondolkodik: mint a rassz, a föld kérdése a kontinensen. Az Új Világ művészetét kívánja megteremteni.

⁶ Már az 1500-as évektől létezik, az 1800-as évekre pedig felerősödik az indiánok kirekesztett, elnyomott helyzetének inkább külső szemszögből történő politikai és társadalmi pártfogása. Az irodalom gyakran az idealizáció eszközeihez nyúl.

Mint az az olvasók számára egyértelművé válik majd a dolgozat olvasása közben, az a chilei téma, melyet körbejárok, még a chilei irodalom, történelem és kultúra határain belül is önmagában többszörösen összetett nézőpontot képvisel. Talán kijelenthető, hogy ez a többszörös összetettség egy olyan jelleg, ami szinte minden latin-amerikai jelenség önnön jelleméből spontán adódik. A zuritai költészetnek a chilei interkulturális viszonyrendszerben való elhelyezése mellett viszont – hogy egy kontinenseken átívelő panorámában kiemelhessem a chilei költészet általánosan organikus irányultságát, de legfőképpen, mert dolgozatom a magyarországi komparatistika tudományterületén belül íródik – egyes pontokon igyekszem a nyugati kultúra számára is fogódzókat teremteni. A disszertáció bevezető fejezeteiben tehát gyakran tűzdelem meg interkontinentális ütközőpontokkal az érvelést, vagy éppen a nyugati értelmezési struktúrák latin-amerikai területeken megkísérelt alkalmazásának ingoványos talajára hívom fel a figyelmet. A nyugati pólussal szemben tehát kiemelek olyan elméleti és filozófiai szempontból továbbjárható helyi jellegzetességeket, mint például az eredettel való találkozás traumája, a keveredésre való nyitottsággal és a mesztic identitás kialakulásával járó sokrétű pszichológiai terhek viselése, a latin-amerikai magányosság lehetséges indoklása vagy akár a társadalmi és politikai szerepvállalás betöltésének jelentősége, melyeket kiemelkedő fontosságú tényezőknak és elengedhetetlen ismereti alapoknak tartok Zurita költészetének értelmezése során.

Külön fejezeteket szentelek továbbá a XX. századi chilei költészet tárgyalásának, mivel az itt említett szerzők és programok Zurita költészetének építőköveit adják (Vicente Huidobro például a nyelvezet szétboncolásának hagyományát, Nicanor Parra az *antiköltészet*től örökölt hozzáállást, Pablo Neruda a Föld magmájáig való behatolás gyakorlatait hagyta hátra), illetve ezen alfejezetek között találhatjuk az *etnokulturális költészet* fejlődésének kifejtését is. Alkalmanként kitérek a Zurita verseiben fellelhető neoavantgárd jegyekre is, ilyenek például a megnevezhetetlenség vagy a névtelenség/névvesztés különböző megnyilvánulásai, a nyelvi kifejezőeszközök tehetetlenségének érzése, a non-verbális elemek változatos megjelenése és a szövegen túlmutató dimenziókba való folytonos átlépések.

Zurita az egyik vezető szereplője volt a Pinochet-diktatúra alatt működő CADA (*Colectivo Acciones de Arte*) művészeti csoportnak is. A csoport tagjai művészeti tetteket hajtottak végre nyílt tereken, utcákon, abból a célból, hogy újra funkcióval láthassák el a diktatúra alatt megbénított művészeti teret, és hogy az emberek mindennapjaiba visszahozzák a

kérdésfeltevések, a kommunikáció, a sokoldalú gondolkodás rutinját. Míg Zurita költészete leginkább affelé irányult, hogy az új élet lehetőségét megteremtse, a CADA művészeti csoport elsődlegesen azt célozta, hogy maga az élet váljon kreatív aktussá.

A CADA akcióinak nagyon nagy hatalma volt. Az első olyan tettek voltak, amelyeket tömegesen és nyilvánosan végeztek. Nyilvánosan és masszívan, mert mindent magukba foglaltak, ami körülvette őket: az elfogatásokat, a félelmet, a csendet (NEUSTADT, 2001:80).

Verselemzések

Az elemzésekhez többnyire négy fő kötetből válogattam műveket (ezek a *Purgatorio*, 1979; az *Anteparaiso*, 1982; a *La vida nueva, versión final*, 2019 és az *INRI*, 2003)⁷. Három nagy csoportba (Atacama, Kordillerák, Folyók) gyűjtöttem össze olyan emblemikus jelenségeket Zurita költészetéből, amelyek az interkulturális átjárásokat példázzák, és amely átjárások a természethez való viszonyulás különböző tükrökben mutatkoznak meg. Ilyen példák a chilei „szent” természeti tér megteremtése, a szentháromság „pogány” mintáinak megnyilatkozása, a ciklikus és lineáris időfelfogások keveredése, a feltámadás és az újjászületés epifánikus jeleneteinek mesztic találkozási pontja, az isten-felfogás(ok) összemosódása vagy a víz mitikus szerepköreinek felidézése.

Az „Atacama” címszóhoz tartozó fejezetek szerepe talán az összes egyéb tematika közül kiemelkedik, tekintve, hogy egy olyan természeti képződmény kerül bevezetésre a chilei költészetbe, mellyel korábban nem foglalkoztak még ilyen elmélyülten. Talán nem túl nagy merészség kijelenteni, hogy az Atacama nem csupán a chilei költészet területén újkeletű jelenség a költészetben, hanem a világirodalom keretei között is. Zurita költészetében az Atacama-sivatag a chilei nemzet számára a kollektív feledés és az elvesztés aktusának többretegű fizikai és metaforikus hordozójává válik, ami arra a valós történelmi eseményre építkezik, hogy az Atacama a Pinochet-diktatúra alatt eltűnt sok ezer ember hatalmas, jeltelen sírja, temetője lett. Raúl Zurita, a Messiás-költő munkássága a traumafeldolgozás lehetőségét teremti meg a szükség órájában.

⁷ Magyarul a következő címeket lehetne adni a köteteknek: Purgatórium, A Paradicsom kapuja, Az új élet, INRI.

Az Atacama-sivatag valós, megfogható és konkrét chilei helyszín, Zurita viszont földöntúli és mitikus köntösbe bújtatja, s epifánikus látomások színterévé teszi. Ez a vallásosság, ami az Atacama-versekből árad, habár bibliai szimbólumok képiségében jelenik meg, mégis „pogány” ereje van. Az Atacama-versek a megváltás, a megtisztulás helyszíneit hozzák létre, mely folyamatokban egyedülálló, chilei módon keverednek a bibliai szimbólumok a helyi kultúrák szellemiségének elemeivel. Dolgozatom egyik legfontosabb eredménye az a ténymegállapítás, miszerint ez a keveredés nem szimmetrikusan zajlik: a keresztény elemek a felszíni alakzatokban őrződnek meg, a természeti világon alapuló lelkiség pedig a mélystruktúra szintjén működik. A latin-amerikai vallási szinkretizmusra általánosan is jellemző, hogy a „felszínen végbement formális változás nem, vagy csak kevéssé érintette az elkendőzött ősi tartalmat” (DORNBACH, 1992).

Mindezekből adódóan igyekszem az autokton, őshonos jellegek eredetének bizonyos mértékű kibontását is megvalósítani, kitérek például a mapuche néphez köthető szellemi kultúra alapjaira, a totemizmus és az ősök tiszteletének hagyományaira. Zurita mind tematikailag, mind költészetének eszközein keresztül ősi és örök érvényű, egyetemes jelenségekhez vezeti vissza az olvasót, művei az ember létezésének alapjait, egész kozmoszunk rendszereit hordozzák magukban. Ez az ősi és örök alapokon álló amerikai vallásosság, mely Chilében is megfigyelhető, s ami Zurita munkáiban is kirajzolódik, közelebb áll a Jung által megfogalmazott archetípusokhoz, a kollektív tudattalan időtlen tartalmaihoz, mint a vallásosság túlon túl racionalizált európai formái. Zurita verseiben megmozdulnak, átrendeződnek a természet hatalmas egységei, az egész chilei domborzat megelevenedik abból a célból, hogy a diktatúra áldozatait visszairányítsák a világot működtető örök körforgás medrébe, s végigsegítsék azokat a megváltás folyamatain. Többek között olyan motívumokkal találkozunk, mint a meginduló hegyek vagy az özönvíz képe, melyeket mind a bibliai kontextusból, mind az araukán mítoszokból egyaránt ismerősnek érezhet az olvasó, hiszen az egész emberiség emlékének örökségeit hordozzák. „[A] pszichében jelen vannak mindazok a képek, amelyekből a mítoszok keletkeztek” (JUNG, 2011:16).

Zurita költészetének egyik jellegzetes megoldása, hogy az egyetemes vonásokat a konkrét helyi topográfia elemei közül képes előhívni. Ez a térbeli elhelyezés mindamellett, hogy a valós chilei természeti elemek és történelmi események alakzatai között történik meg,

részben egy jellegzetesen latin-amerikai, hibrid és heterogén közeget is tükröz.⁸ Mindez egészen szembetűnővé válik, amint Európával szemben értelmezzük a jelenségeket, s erre dolgozatomban is számos ponton felhívom a figyelmet. Szembekerülnek például az írásos emlékekre építkező európai hagyományok az amerikai, szóbeliségen alapuló irodalmakkal, valamint a vallásosság racionalizált, fogalmiasított formája a meztelen, primitív lelkiesség szintjén kibontakozó hitélettel.

Zurita verseinek tematikái között kiemelendő a folyók szerepe is, melyek fizikai valóságukban, illetve átvitt, vagy vallásos vetületükben egyaránt fontosak, s ezek között maga a víz körforgása jelenti az átmenetet, a hidat. A víz körforgása egyrészt világunk fizikai létezését tartja fenn, esőt és megújulást hoz, a létező élőlények életét biztosítja, másrészt az emberi test és lélek élet és halál közt csörgedező áramlatait mozgatja, az ember feltámadását és bizonyos értelemben vett továbbélését is lehetővé teszi. A szakralitás, melyet Zurita rendre kivesz a keresztény szimbólumok alakzataiból, a természethez kötődő jelenetekben teremtetik újra, ilyen például az egyes verseiben futó narratív szálak vízszerű áramoltatása. Havas csúcsok, virágok, sziklaszirtek, partok és óceán övezik a verses történetek útját, amint ereszkednek egyre lefelé a magasból, fokozatosan a mélységek felé. A vízfolyamok hálózataira épített versciklusok fő motívuma, hogy a kisebb-nagyobb folyók egymásba torkollanak, s végül egyetlen hatalmas folyamává lesznek, az emberiség egész történetének hatalmas folyamába ömlenek. Ezzel párhuzamosan az egyén közösségben való feloldódását követhetjük végig, ami jellegzetes zuritai törekvés, s összecseng az emberiség közös gyökereire visszamutató archetípusok jellegével is. Zurita költészete gyakorlati modelleket állít fel arra, hogyan lehet teljes egészében az egyénből és az egyediből (helyiből) kiindulva egy közös emberi élményt felépíteni.

A folyóknak és a víz körforgásának szentelt fejezetekben kifejtem a Bachelard-féle materiális imagináció fogalmát, ami a dolgok lényegét adó szubsztanciára épül, s elsődleges imaginációja az embernek. A materiális imagináció alátámasztja, hogy organikus jellegű emlékeinknek alapvetően vannak kozmikus jegyei, s minden spirituális emberi

⁸ „Hibriditás” alatt azt a folyamatot értem, amikor több konkrét elemből létrejön egy teljesen új, mindaddig nem létezett jelenség. Ha szórszálhasogatóak lennénk, mondhatnánk, hogy a világon minden társadalom és kultúra ilyen elemekre épül fel, jelen esetben azonban a relatív viszonyok alakulásai a mérvadóak a különbözőségek, egyediségek felvázolása végett.

A „heterogenitás” fogalma alatt azt értem, amikor több különböző (hibrid vagy nem) elem él egymás mellett, egy magasabb rendű hibrid egészen belül.

kezdeményezés előtt állandóan nyitva áll a lehetőség, hogy különösebb nehézségek nélkül emelkedjen kozmikus szintekre. A természetből kiinduló, majd kozmikus, illetve ehhez kapcsolódóan a lelki, vallásos irányokba tolódó zuritai építkezések így egy egészen természetes elmozdulást követnek.

Zurita munkáiban a természeti elemek kilépnek az eleve elrendelt helyzeteikből és mozgási kereteik közül, ennek oka pedig az, hogy a diktatúra élménye szélsőséges, az egész világ természetes működését megzavaró állapotokat teremtett. Egyetlen, szigorúan fennálló folyamatot mégis szüntelenül követniük kell: a ciklikusságnak minden körülmények között végbe kell mennie. Úgy vélem, ez a zuritai versek egyik legfőbb törvénye, melyek köré a szerző a verseit szövi, s ez biztosítja azt az új életet, melynek megteremtésére Zurita egész munkássága alatt törekedett. S nem csupán versein keresztül, hanem egész életművével, hétköznapi megjelenésével, minden nyilvános beszédével az új élet lehetőségét kínálja fel a chilei nép, valamint az emberiség számára.

A kutatás eredményei

Kutatásaim eredeti célja volt Raúl Zurita alkotói stílusának elhelyezése a chilei nemzeti költészeti hagyományok és a chilei etnokulturális hatások koordinátái között, elsősorban a helyi természeti egységek költészeti ábrázolásainak vizsgálatán keresztül. Azt a feltevést követtem, miszerint a chilei irodalmi és kulturális figyelem rendszeresen és elmélyülten tér vissza az autokton gyökerekhez. Korábban úgy is utaltam erre, hogy egy közös, jellegzetesen etno-természeti áramlat figyelhető meg a különböző helyi (XX. századi) chilei költészeti programok között, viszont egy pontosabb kifejezéssel kívántam rámutatni ennek a generációkon átívelő vonulatnak azon szakaszára, mely Raúl Zuritánál jelenik meg. Kutatásaim végpontja az lett, hogy egészen közel kerülhettem egy korrekt megnevezés lehetőségéhez, s dolgozatomnak megfelelő címet adhattam, bár maga a vizsgálódási folyamat ennél sokkal több érdekes következtetést is lefektethetett. Végigjártam a latin-amerikai meszticizációt érintő azon kérdéseket, melyek arra összpontosulnak, hogy a keveredés során milyen mértékben és minőségben éltek tovább az amerikai jelleg egyes modelljei, illetve megkíséreltem átlátni, a chilei természet milyen szerepköröket töltött be a chilei társadalmi folyamatok alakulásában. Felidéztem, hogy a XX. századi chilei költészet fejlődésének milyen periódusai és hullámai voltak, hogy azok között Raúl Zurita

költészetének helyet találjak, ami a további vizsgálódásoknak nyújtott alapot. Az interkulturális szemlélet tudományos fejlődése, a chilei identitás összetettségének mélyreható elemzése és az ezekből nyert ismeretekre építkező, új, sajátosan chilei kulturális-irodalmi törekvések egy olyan gazdag irodalmi panorámát hoztak létre a XX. század második felére, melynek egyik vezéralakja lett Raúl Zurita. Kutatásaim nyomán megvizsgáltam, mennyiben tér el Zurita természetéhez való költészeti viszonyulása egyéb mesztic irodalmi álláspontoktól, azoktól, melyek felhasználják a helyi autokton elemeket, ám határozottabban ki is rekesztik azokat (*criollismo*, *mundonovismo* és *indigenismo* jelenségeitől). A modern chilei *etnokulturális költészet* már Zurita generációjának költészetére hatott, ám maga Zurita költészetétől jelentősen eltér. Az *etnokulturális költészet* konkrét mintáival való közvetlen összehasonlítások felvonultatására a jelen dolgozat keretei már nem bizonyultak elegendőnek, így Zurita mesztic költészetét a korábbi mesztic költészetek tükrében és egyes illusztratív európai gyakorlatokkal, hagyományokkal részben szembeállítva, részben azokhoz hozzáigazítva elemeztem. Az *etnokulturális költészet* példáival való részletes összevetés tehát összességében háttérbe szorult, többek között azért is, mert úgy éreztem, az sok szempontból teljesen más irányokat mutat, mint Zurita költészete, még úgy is, hogy a *mapuche költészet*től már általánosabb formákat követ: ezek a versek közvetlenebb és aktualizált társadalmi-politikai üzeneteket hordoznak, kevésbé mesztic, inkább nagyobb részt mapuche álláspontokat és hagyatékokat közvetítenek, valamint erős nyelvi elköteleződés is társul melléjük. Főleg ezen okokból kifolyólag végül az *etnokulturális költészet* kifejezést, vagy az *etnoköltészet* kifejezést nem is szerepeltettem a dolgozatom címében. Az *etno-* előtag egyébként is szorosabban kötődik magához a néphez, ami itt az emberiség történetében egy konkrét időt és helyet, csoportot, a mapuchékat jelölné, ráadásul mint kisebbségi csoport utalna rájuk. Zurita költészete nem foglalkozik konkrétan a mapuche néppel, hagyományaival, rítusaival, a mapuchék jelenlegi társadalmi, gazdasági vagy politikai problémái explicit módon nem kerültek be a zuritai költészetbe, s a mapuche etnikum mint kisebbség sem hangsúlyos önmagában, ezek helyett inkább egy kortalan, meghurcolt, kirekesztett és elnyomott embercsoport-kép rajzolódik ki a zuritai versekben.

A mapuche világszemlélet és lelkiesség viszont minden verset áthat, az ősidők óta fennálló és az élő természettel ösztönösen és szervesen kommunikáló ember narratívája szüntelen

felbukkan a művekben. Zurita az autokton elemeket, a chilei tájakat és népeket oly módon szerepelteti a költészetében, hogy a mesztic folyamatokban az Európából átörökölt formák csak a felszínen mutatkoznak meg, belső, lényegi alkotóelemeiben viszont túlnyomó részt az autokton tartalmak és spiritualitás őrződtek meg, s maradtak domináns szerepben. A chilei *etnokulturális költészet* előretörése kétségtelenül szerepet játszott abban, hogy Zurita költészete ilyen irányba bontakozott ki, ám a helyi földrajzi és természeti keretek, melyek között a chilei társadalom berendezkedett, ugyanígy feltartóztathatatlanul magukhoz vonzzák a gondolati síkokat. Az általam vizsgált elemek tehát nem *etno*-elemek, hanem autokton elemek, az adott földrajzi-természeti környezet és az ahhoz igazodó emberi spiritualitás az, amiről szó van, fontos azonban, hogy ez nem csak a mapuchék kozmológiáját és kulturális berendezkedését jelenti, hanem azokból kiindulva, azokat mintegy ugródeszkának használva, Zurita az időtlenségbe lépteti ezt a mindent felülíró természet-ember viszonyt. Az ősi ciklikusságon és az adott, mindent meghatározó környezeti tényezőkhöz alapuló kapcsolat az, mely megszabja az emberi gondolkodást, s ez az emberiség fejlődésének szakaszaitól függetlenül működik az egész világon. Zurita – habár a Pinochet diktatúra és a megnevezett chilei tájak erősen kontextualizálják a műveinek tartalmát – mégis az egész emberiség fájdalmaira, szenvedésére, a világ születésére, újjászületésére, s a népeket összekötő azonosságok hirdetésére terjeszti ki a verseit. A helyi, autokton jelenségekből és kapcsolatokból, illetve történelemből indul tehát ki, hogy egy ősi *organikus* jelleget közvetítsen, ami az élő szervezetek egységes működését és működtetését, s ezáltal a túlélést jelenti. A chilei költészet jellegzetes, természetközeli vonulata organikus, s ennek az organikusságnak a felismerésére, majd kifejtésére a chilei társadalomnak páratlan lehetősége adatott: nincsenek stabil fogódzói a vallásosság kérdését tekintve, s nem viseli az előzetesen felgyülemlett kulturális neveltetések, dogmák szemüvegét, ezért nyitottabb, érzékenyebb a körülötte levő csupasz valóság megértésére, vagy jobban mondva, megérzésére. Az organikus költészet természetesen ered és táplálkozik a természet kínálta lehetőségekből.⁹ Az „organikus” szó azért szerencsés, mert egy kortalan fogalom lehet, civilizáció-mentes, politika-mentes, kultúrától mentes, hierarchia-mentes, nincsen semmilyen ideológiához, „izmushoz”, konkrét társadalmi

⁹ Ez Chilében chilei autokton jegyeket jelent.

szerepvállaláshoz rendelve, így kiváltképp alkalmasnak tartom, hogy Zurita költészete mellett szerepeljen.

A tézisfüzetben hivatkozott szakirodalmak listája:

Dornbach, Mária. „Afrikai istenek Kubában. Rabszolgakereskedelem és transzkulturáció.” *Ezredvég*, 10 (1992): 54-58. http://ezredveg.vasaros.com/html/1992_10/92102.html#doma

Jung, Carl. *Az archetípusok és a kollektív tudattalan*. Fordította Túróczi Attila, Budapest: Scolar, 2011.

Neustadt, Robert. *CADA DÍA: la creación de un arte social*. Santiago de Chile: Editorial Cuarto Propio, 2001.

Prado Traverso, Marcela. “Poesía espacio/paisaje e identidades en las literaturas latinoamericanas”. *Cuadernos de Pensamiento Latinoamericano*, 17 (2010): 109-124.

Bachelard, Gaston. *El agua y los sueños: ensayo sobre la imaginación de la Materia*. Fordította Ida Vitale. Mexikó: Fondo de Cultura Económica, 1978.

Carrasco, Iván. „Literatura chilena: canonización e identidades”, *Estudios Filológicos*, 40 (2005A): 29-48. https://scielo.conicyt.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0071-17132005000100002

Carrasco, Iván. „Literatura intercultural chilena: proyectos actuales”. *Revista Chilena de Literatura*, 66 (2005B, április): 63-84.

Carrasco, Iván. „Los estudios mapuches y la modificación del canon literario chileno”. *Lengua y Literatura Mapuche*, 9 (2000): 27-50.

Carrasco, Iván. „Tendencias de la poesía chilena del siglo XX”. *Anales de Literatura Hispanoamericana*, 28 (1999): 157-169.

Publikáció

- „És újra láttuk a csillagokat” (Dante aktualitása a chilei Raúl Zurita költészetében). *Tiszatáj* 75 évf. 9. sz. (2021. szept): 141-150
- „Raúl Zurita és a CADA művészeti csoport működése a chilei Pinochet-diktatúra alatt”. *Valóság* LXIV. évf. 3. sz. (2021): 87-97.
- „Entre dos disciplinas: La literatura comparada y la literatura latinoamericana – informe desde Hungría”. *Heterogénea* No.2. (2021): 81-96.
- „Un amuleto perdido en América Latina, encontrado en Cataluña: El universo de Roberto Bolaño”. In: Ian, Radimský; Petr, Kyloušek (szerk.). *Littérature. Espaces: paysages - espaces mentaux - espaces de la ville*. Brno, Muni press (2018): 39-48.
- „Zurita y una poesía totalitarista”. *Acta Hispanica* Tomus XXIII. (2018): 189-199.
- „Igazság és megbékélés a chilei irodalomban: Megközelítés Roberto Bolaño *Távoli csillag* című művén, illetve az abszolút gonosz szimbólumon keresztül”. In: Fried, István; Kovács, Flóra; Szabó, István Zoltán (szerk.). *Szövegek között* No. 20 (2016): 93-106.
- Recenzió: „Roberto Bolaño: 2666”. *Tiszatáj* (2017): 108-110.
- „Verdad y reconciliación en la literatura chilena (Roberto Bolaño)”. In: Berta, Tibor; Csikós, Zsuzsanna; Jancsó, Katalin; Katona, Eszter; Lénárt, András; Praefort, Veronika (szerk.). *Transiciones: de la dictadura a la democracia*, AMERICANA eBooks (2016): 314-323.
- Recenzió: „Lénárt András: A spanyol film a Franco-diktatúrában”. *FilmHistoria Online* (2015).
- „¿Verdad y reconciliación en Chile?” *Iberoamericana Quinceeclesiensis* No. 12, (2014): 317-323.
- „A Zöld Poklon keresztül”. *Tehetségek a Tudományok Horizontján*. Válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak tudományos dolgozataiból (2014)
- „La victoria de la naturaleza sobre la gente en la literatura latinoamericana de los siglos XIX-XX”. *Iberoamericana Quinceeclesiensis* No. 11 (2013): 175-191.

Megjelent műfordítás

- A brazil író Antonio Cestaro Vassoura-de-bruxa (Boszorkányseprű) című novellájának fordítása. *Pannon Tükör*. 24. évf. 6. sz. (2019. november-december)
- A Hispanisztika Tanszék hallgatói által fordított chilei versek lektorálása. 2017-2018. *Homo Hispanisticus*, SZTE Hispanisztika Tanszék, 2018, Szeged.
- Magyar nyelvű versek és prózarészletek fordításai baszk nyelvre: Juhász Gyula, Temesi Ferenc. Balatonfüredi fordítóműhely 2016-2017. *Homo Hispanisticus*, SZTE Hispanisztika Tanszék, 2017, Szeged.
- Mesefordítás (magyar-spanyol): Juan Chavetta – András Dániel: Reyes (Királyok), *Beyond the Seas*, International Fairytale Project in Hungary (El Proyecto Internacional de Cuentos Allende Los Mares, Hungría). <https://cuentosdepukka.wordpress.com/2014/06/04/juan-chavetta-andras-daniel-reyes/>

Konferenciákon való szereplés, tudományos előadások

- 2022. júl. Konferencia. JALLA Guatemala. „El lugar de la poesía etnocultural chilena dentro del canon nacional y su colocación en el panorama literario mundial.”
- 2019. nov. Ex-Kurzus: Kortárs chilei témában nyílt kurzus megtartása, SZTE. „És akkor megindultak a hegyek, és mi újra láttuk a csillagokat.”
- 2019. júl. Konferencia. FIEALC (Latin-Amerika Tanulmányok), SZTE. „Literatura latinoamericana y literatura mundial.”
- 2019. máj. 3-5. Konferencia. 22. Tavasz Szél, DE. „Raúl Zurita totalitarista költészete.”
- 2017. nov. 23. Károlyi Mihály Magyar-Spanyol Tannyelvű Gimnázium „Latin-Amerika Nap (Chile)” című rendezvényén vendég előadó. „Acciones artístico-poéticas durante la dictadura Chilena.”
- 2017. nov. 16-18. Konferencia. Américas Transnacionales: Home(s), Borders and Transgressions Hogar(es), Fronteras y Transgresiones, SZTE. „Zurita y una poesía totalitaria.”
- 2017. szept. 29. Kutatók éjszakája. Előadás gimnáziumi diákoknak. SZTE, Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék. „Hallucinációk az Amazonas poklából.” University of Szeged.
- 2017. máj. Konferencia. Jornadas Iberoamericanas de Pécs, PTE. „El monólogo del desierto de Atacama sobre una dictadura.”
- 2017. ápr. ALEPH Konferencia Barcelona, Katalónia, Spanyolország. „Zurita y una poesía totalitaria.”
- 2016. szept. Konferencia. „Baszk-magyar kulturális kapcsolatok” (Társelőadó: dr. Csikós Zsuzsanna), ELTE
- 2016. szept. Konferencia. 20e École Doctorale Francophone, Telč, Csehország. „Un amuleto perdido en América Latina, encontrado en Cataluña: El universo de Roberto Bolaño.”
- 2016. ápr. 13-15. ALEPH Konferencia Salamanca, Spanyolország. „México, Chile y Cataluña: tres espacios de los que surgió un escritor: Roberto Bolaño.” Yilmaz-Mészáros Enikő – Curriculum Vitae, 2020.
- 2015. nov. 19-20. Konferencia „Transiciones”. SZTE. „Verdad y reconciliación en la literatura chilena (Roberto Bolaño).”
- 2013. máj. Konferencia. XIV. Jornadas Iberoamericanas de Pécs, PTE. „¿Verdad y reconciliación en Chile?”
- 2012. máj. Konferencia. XIII. Jornadas Iberoamericanas de Pécs, PTE. „La victoria de la naturaleza sobre la gente en la literatura latinoamericana de los siglos XIX-XX.”

Egyéb kulturális eseményeken való szereplés

- 2017. dec. 12. Chilei költészeti est szervezése, kétnyelvű előadás a SZTE Hispanisztika Tanszéke hallgatóinak részvételével. Szeged, Millenniumi Kávéház
- 2016. márc. 6. Magyar Filmhét, MOM-Park Cinema City, Budapest. Részvétel a *Tükröm, tükröm* című kisjátékfilmmel (illetve vetítés egyéb filmfesztiválokon: 26. Mediawave – Komárom; Filmtettfeszt – Kolozsvár)
- 2015. aug. 4-14. *Tükröm, tükröm* című magyar-román kisjátékfilm rendezője, forgatókönyvírója, 14. Filmtett Nyári Tábor, Nyáradszentlászló

- 2015. máj. 7-10. Forgatókönyvíró Pályázat nyertese, forgatókönyv-fejlesztői hétvégén való részvétel. Filmtett Egyesület, Kolozsvár

Műfordítói tapasztalatok

- A brazil író Antonio Cestaro Vassoura-de-bruxa (Boszorkányseprű) című novellájának fordítása (publikálási adatok lent)
- 2019 tavasz: Portugál műfordítói szeminárium Dr. Pál Ferencsel. ELTE, Budapest.
- 2018. november 8. A Göncz Árpád Műfordítói Pályázat díjazottja, PIM, Budapest.
Részvétel egy brazil klasszikus regény, Machado de Assis: *Dom Casmurro* című műve részletének fordításával.
- 2016. szeptember. Orcsik Roland: *Fantomkommandó* című regénye részletének fordítása spanyol nyelvre Izaskun Pérez együttműködésében. Balatonfüred. Lipták-ház.
- 2015. Szinkron dramtarug kurzus (oklevél)
- 2013, 2014, 2016, 2017, 2018, 2019: fordítóműhelyeken való részvétel a Balatonfüredi Fordítóházban (Lipták-Ház). Magyar versek (Juhász Gyula, Arany János), novellák (Spiró György, Darvasi László, Csáth Géza) és népmesék fordítása portugál és baszk nyelvekre.
- Mesefordítás: Juan Chavetta – András Dániel: Reyes. (Publikálási adatok lent)

A Szegedi Tudományegyetemen oktatott kurzusok

- Las novelas del dictador latinoamericanas 2016/2017/I.
- Latin-Amerikai diktátorregények 2016/2017/II.
- Seminario de poesía chilena 2017/2018/I.; 2018/2019/I.; 2019/2020/I.
- El cuento hispanoamericano 2017/2018/II.
- Spanyol nyelvkurzusok 2018/2019/I.; 2018/2019/II.; 2019/2020/I.; 2019/2020/II.